TANULJUNK NYELVEKET

A szakmunkásképzőben angol nyelvre oktatják a pincértanulókat. A leendő főurak és főúrnők morognak:

— Minek az nekünk?

A tanerő érveket keres:

— Hát azért, hogy ha bejön egy külföldi az étterembe, meg tudjátok tőle kérdezni, mit akar rendelni.

— Minek? Magyarul tudunk, 'oszt a magyaroktól sem szoktuk megkérdezni.

ELSŐ A BETEG

A főorvosi szobához alig lehet közelmenni, annyian ülnek előtte. Jó órája kellett volna kezdődnie a rendelésnek.

Nézőpontok

— Értekezlet van — suttogják a jólértesültek.

Az időszakos gépjárművezetői alkalmassági vizsgálathoz való kartont szeretném elkérni, mert most éppen a másik rendelőhöz tartozik a lakóhelyem. Végre fölbukkan a nővér, elrebegem, mit akarok, eltűnik a fehér ajtó mögött. Fél óra múlva utána megyek, megtalálta-e már. Föl van háborodva:

— Mit türelmetlenkedik? Szóba sem állnánk magával, míg vége nincs a rendelésnek. Szerencséje, hogy nincs itt a főorvos úr, értekezlet van.

Kifelé jövök a várakozó több tucat rezignált beteg között, s még mindig hallom a méltatlankodását:

— Maga egészséges ember, nálunk pedig elsők a betegek!

DÉVA VÁRA

A plénumon panaszkodik a tanácselnök: az a néhány munkás, akiket a vállalat otthagyott az építkezésen, egész nap a kocsmában ül. Közben meg kidőlt a közfal, amit korábban építettek. A falu közvéleménye mélységesen föl van háborodva.

Az építők igazgatója hidegvérrel reagál:

— Ha kidőlt, majd fölépítjük újra. Ha nem kötnének mindent a közvélemény orrára, nem háborognának.

T. I.

سگدین

A XVI. századi oszmán-török történetírók közt kevés akad, akik a történeti igazságot tartották szem előtt, mikor a magyarság viselt dolgairól számoltak be. Érthető, hiszen a szultán udvarában az uralkodó kegyét keresték, a félhold dicsőségét kidomborítva, hivatalok elnyerése érdekében. Ezek közé tartozott a *Tarih-i Üngürüsz* (A magyarok története) szerzője, *Mai.mud Terdzsüman*, ki mint magáról írja, bevezetőjében, a világ uranak, az összesek legyőzhetetlenjének, Szolimán szultánnak szegény, nyomorult szolgája, elhatározta, hogy egy, a Székesfehérvár elfoglalásakor (1543) kezébe került latin nyelvű könyvet (krónikát), mint udvari tolmács, törökre fordít. Célja, hogy elmondhassa urának, hogyan virágzott föl *Üngürüsz* tartomány, a régi időktől fogva mi módon, lett a neve *Üngürüsz* (Madzsarisztán = Magyarország) *Budin* nevű fővárosát miért nevezték annak, kik voltak a királyaik egymás után, mikor és kik ellen harcoltak, mennyi ideig uralkodtak, s hogyan töltötték életüket...

A művet, mely az 1550-es években íródhatott, háromszáz év múltán Vámbéry Ármin fedezte föl, s hozta haza Magyarországra. Az írásmű keleti irodalmi alkotás, valamiféle hősi eposz, prózában írva, verses költői részekkel tűzdelve. Egy ún. „*desztán*", amelyet „*ozan*"-ok (megfelel a magyar regősöknek), népi elbeszélők terjesztettek. Mahmud azonban gyengén tudott latinul, az említett kódexen kívül valószínűleg más forrásműveket is fölhasznált, a verseket is többnyire maga költhette. Munkájának mindjárt az elején fölbukkan a csodaszarvas legenda, Hunor és Magor, Attila, majd István király alakja is. Keveset ír Mátyás királyról (!), elmondja a magyarok történetét a mohácsi vészig természetesen túlzásokkal, s tévedésekkel, amikre azonban többen is — többek közt maga Budenz József is — rámutattak az idők folyamán. A *Tarih-i Üngürüsz*-nek azonban, nem beszélve nyelvtörténeti és turkológiai jelentőségéről, mint ős-történeti forrásnak az értéke feltétlenül becses számunkra.

A mű most került először magyar fordításban az olvasók elé. Mielőtt idéznénk helyi vonatkozásait, szóljunk néhány szót szerzőjéről, akiről a legújabb kutatások szerint kiderült, hogy bajor nemesi családból származott. Passauban született 1510-ben. 1526-ban még II. Lajos király apródja volt, s Mohács után került a törökök fogságába. Elvégezve a szerájiskolát, csakhamar bég, majd aga lett, s haláláig, 1575-ig a porta szolgálatában állott, mint udvari tolmács, s részt vett különböző diplomáciai küldetésekben is.

A szerző három helyen is, SZEGEDIN névvel szerepelteti városunkat.

175.: ...Rövid időn belül közel háromszázezer katona gyűlt össze. *Árpád* szerdár és a hat kapudán elhagyva a síkságot *Csopolug* (Szvatopluk!) király ellen indultak. Tovább haladva átkeltek a Tisza folyón, és a SZEGEDIN nevet, ismert helyhez érkeztek, ahol letáboroztak. Az abban a tartományban lakó nép közül azonban senkinek sem okoztak kárt és senkit sem bántottak.

Mihelyt SZEGEDIN városába értek, hírét vette ennek Csopolug király is. Ennek a hírnek a hallatára azonban nagyon megharagudott és elkomorodott... stb.

177.: ...Amikor a király a levelet (Árpád üzenetét Cs. Gy.) elolvasta, hirtelen haragra gyúlt, darabokra tépte és parancsot adott, hogy a sereg azonnal induljon el. Nagy haragjában a követet is különféle sérelmekkel illette, aztán maga is átkelt a Tuna folyón, és megindult Árpád fővezér ellen... Árpád azonnal előkészítette összes harci felszerelését még ott SZEGEDIN térségében, kibontotta zászlait, felkerekedett és elindult arról a helyről. Néhány nap menettávolságnyira egy helyen szembekerült a királlyal, ahol a király a Duna partján táborozott... stb.

Aztán következik a két sereg hatalmas csatája. Maga Csopolug király is a Duna folyóba fulladt. A legérdekesebb azonban a következő idézet, már a tatárjárás idejéből.

230—91.: ...*Batusz Akdur* (=Batu) kán is folytatta útját, és SZEGEDIN mellett tábort ütött. *Kaikan* is odaért, és találkozott a nagy kánnal. Tanácsot tartottak, és a háborús helyzetről a következő levelet írták a királynak:

„Te aki Üngürüsz uralkodója, *Bejla* vagy, vedd tudomásul, hogy vallásod és hited hamis. A királyságra nem vagy méltó. A padisáh nem létezhet. Ha azt akarod, hogy a kardtól megmeneküljön, kössön kötelet a nyakadra, gyere és vedd fel a vallásunkat, légy a szolgám, és én neked visszaadom országodat. De ha azt mondod, hogy nem, időben készülj fel, mert íme én ellened indultam. Ne mondd aztán hogy ezt nem tudtad!"

Idézeteinkből kitűnik, szokatlan történeti leírásokat kapunk, mint — teszem azt az alpári csata leírása Anonymusnál —, amelyekhez eddig szokva voltunk. De hát, a cél, amint bevezetőnkben is foglalkoztunk ezzel, az volt, hogy a derék tolmács (arabul=Terdzsüman) hosszú életet kívánva, inkább megszépíteni akarta sahjának minden napját, mintsem elfogulatlanul történeti hűségre törekedjék...

Foglalkozzunk inkább — számunkra a legfontosabbról — városunknak a XVI. században használt elnevezésével. Világos, hogy a honfoglalási események tárgyalásánál Mahmud, mint helymeghatározást használja a SZEGEDIN „városnevet", úgy, ahogyan azt a korabeli térképábrázolásokon találta. Nem akarunk itt most belebonyolódni a város neve eredetének magyarázatába. Nyelvészeink döntsenek. A latin Segedinum csonkításával a szlávoktól vették-e át a törökök, s tőlük talán a németek a még ma is használatos *Szegedin* elnevezést?

Lázár deák térképábrázolásán *Segedein* nevet találunk (1528). Majd sorrendben következnek (a Cartografia Hungarica alapján!): *Segedinum* (1567). *Seged-Segedinu* (1579). *Seged* (1585). ettől kezdve így szerepel egészen az 1689-es ábrázolásig (*Nicolas Sanson* francia királyi térképész munkája). A XVIII. században leggyakoribb a *Szegedin* városnévhasználat. Mint érdekességet, megemlíthetjük, miszerint egy névtelen török szerző 1740-ben írott munkájában (Madzsar Tarihi=magyar történet) *Szeged* nevet használ, más oldalon pedig *Sziged várát* említi.

Egyelőre most ennyit. A „Magyar Hírmondó" szerkesztősége mindenesetre igen hasznos szolgálatot tett, hogy az idei könyvnapon magyar fordításban nemcsak a kutatók, de a közönség számára is közrebocsátott két török történeti munkát.

CSONGOR GYŐZŐ

* Ságádin=Szeged neve, eredeti oszmán-török írással.

Déry szegedi kapcsolataihoz

Déry Tiborról (1894—1977), a huszadik századi magyar irodalom néhány éve elhunyt jeles alakjáról régóta ismeretes, hogy — ha lazán és áttételesen is — kapcsolódott Szegedhez. Édesapja, Déry Károly (1843—1919) itt született, a család apai ága 1786-tól itt élt. Sőt tulajdonképpen a *Déry* név is szegedi „szerzemény"; írónk nagyapja, Deutsch Adolf 1848. július 29-én szegedi lakosként magyarosította nevét Déryre. (A Löw Immánuel kezétől származó „személyazonossági bizonyítványt", amely ezt igazolja, Ungvári Tamás közzé is tette Déryről írott kismonográfiájában.)

Magának az írónak a várossal való kapcsolatait azonbn lényegében még homály fedi. Az irodalomtörténet csak két szegedi látogatásáról tud. Egyszer, 1949. április 3-án irodalmi esten szerepelt itt, egyszer pedig, már élete vége felé, *Óriáscsecsemő* című darabjának bemutatójára látogatott el. Ez utóbbi alkalommal fénykép is készült róla; az idős író a Paál István vezette egyetemi színjátszók körében látható az előadás után.

Buday György fiatalkori levelezéséből most az is kiderül, egyéb kapcsolata is volt apja szülővárosával: *egyik regényét itt akarta kiadatni.*

Levele, amelyből ez kitetszik, így hangzik:

Igen tisztelt Buday úr! Minthogy otthon felejtettem Magyar László úr Ön által beküldött címét, választ viszont a mai napig sem kaptam, kénytelen vagyok Önt felkérni, hogy regényem elfogadását vagy el nem fogadását illetőleg [!] postafordultával értesítsenek, utóbbi esetben a kéziratot ajánlva, alanti címre hozzám juttassák.

Tisztelettel
Déry Tibor
Palma de Mallorca 934. nov. 17.
Terreno, C. de la Bonavona 84.
Espana.

[Címzés:]

Buday György úrnak
Hungria **Szeged**
Zerge-u. 19. III.

Déry e levelének megértéséhez némi magyarázat szükséges. Mindenekelőtt válaszra vár az a kérdés: melyik regény kiadásáról van szó, *melyik könyvét akarta Déry Szegeden kiadatni?* A válasz, sajnos nehéz: a Déry-regények keletkezésének időrendjét megvizsgálva ugyanis *két* műre is egyenlő eséllyel gyanakodhatunk. Mind a *Szemtől szembe* című regény (más értelmezés szerint csak szorosan kapcsolódó novellafüzér), mind a *Befejezetlen mondat* első kötete 1934 őszén már kiadásra készen állott. Déry ezt is, azt is meg akarta jelentetni. Azt azonban, hogy Magyar Lászlónak végül is melyiket ajánlotta föl kiadásra, biztonsággel eldönteni egyelőre nem lehet.

De magyarázatra szorul az is, hogy kerülhetett kapcsolatba Déry Buday Györggyel, illetve Magyar Lászlóval. A legvalószínűbbnek az látszik, hogy az író szegedi rokonsága közvetített. Déry Ernőné, a neves helyi művészetpártoló és műgyűjtő, akivel Déry rokonságban állott, szívélyes, jó viszonyban volt Budayval: az akkor már neves fametsző neki is. Déry Ilonkának is készített ex libriseket. Déryné szólhatott tehát Dérynek, hogy vegye föl az érintkezést Budayval, aki akkor már — mint a Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiumának vezetője és mozgatója — számos könyv megjelenésénél bábáskodott. Magyar László (1900—1971) az eseményekbe csak e ponton kapcsolódhatott be. A művészeti kollégium ugyanis — ritka kivételtől eltekintve — csak saját tagjainak műveit adta ki, sőt néhány esetben még azok megjelentetésére sem tudott vállalkozni. Buday tehát e helyzetben a kéziratot nyilván átirányította Magyar Lászlóhoz, akinek döntő szava volt a *Magyar Téka* kiadóvállalatnál. (E kéziratközvetítést annál inkább föltételezhetjük, mert nemcsak Déry levele sejtet ilyesmit, de tudjuk: Buday Kodolányi János *Feketeéviz* című regényét is megpróbálta kiadatni Magyar Lászlóval — sajnos, azt is sikertelenül.)

A terv, sajnos, csak terv maradt: Déry regénye nem jelent meg Szegeden. A *Szemtől szembe* is, a *Befejezetlen mondat* első kötete is jó ideig kéziratban, asztalfiókban maradt. Magyar László döntésének okait, szempontjait nem ismerjük. Annyi bizonyos: ez a kiváló újságíró, aki oly sokat tett Juhász Gyula érdekében, ez alkalommal nagy lehetőséget szalasztott el. Akár a *Szemtől szembe*, akár a *Befejezetlen mondat* jelent volna meg a Magyar Tékában, a szerkesztői döntés irodalomtörténeti tett lett volna. Mindkét mű ugyanis (részben tematikája, részben színvonala okán) olyan színt képviselhetett volna a szegedi irodalmi könyvkiadásban, amilyen addig abból teljesen hiányzott.

Déry Tibor szegedi kapcsolatainak így is érdemes lenne utánanézni.

LENGYEL ANDRÁS

„Rómáról jut eszembe..."

A Testaccio-domb és az angol temető

Testaccio azt jelenti, hogy cserépből épült domb. Vagyis ez egy mesterséges domb Rómában, mely a hajdani, 174-ben i. e. épült hajórakodónál összetört edények felhalmozódásából keletkezett.

A 487 m hosszú és 60 m széles rakodót a cenzorok kikövezteték, fallal vették körül (a falak nagy része a domb mellett található három utca házai közt ma is látható) és lépcső vezetett le a Tiberishez. Főleg amfórákban szállították az árukat, olajat, gabonát, bort. Értékes márványtömböket, épületfát tároltak itt raktárakban. Fűszereket, papyrus-tekercseket lehetett adni, venni. A Testaccio-domb tehát a régi Róma nagyszerű folyami kereskedelméről árulkodik. A majdnem kizárólag Spanyolországból importált olajosamfórákon a kereskedő neve, dátuma, ellenőrzés jegye olvasható. A korsók nagy része 140 és a III. század közepéről valók. A késői római köztársaság szinte egész története benne van ebben a furcsa dombban, amely, sajnos, ki van téve titkos gyűjtők szenvedélyének, akik nem gondolnak arra, hogy egy cserépdarab elvitelével pótolhatatlan kulturális örökség megkárosítói.

A rakodó mellett van az igen jól konzervált, fehér márványborítású Caius Cestius-piramis, amelyről azt mondják, hogy Remus is itt van eltemetve Cestius konzul és néptribun mellé. 330 nap alatt építették, a rajta olvasható írás ezt is elmondja.

A piramis szomszédságában van a nagyon romantikus, nem temető, hanem sírkert. Így írja le Genthon István könyvében: „Bent a városban, ha nem is a közepén, énekesmadarak százai dalolnak a rőt törzsű, gyantafényű pineák koronáiban. Ciprusok meredeznek az égre, mint fekete felkiáltójelek. A keskeny kerti út mohától zöld, mintha párás vízesés felé vinne, iriszek, óriás lila ciklámenek szegélyezik. Fehér ibolyák nyílnak, az örökzöld ciprusok törzsére kúszik. Az akantusz plasztikus levelei között százszorszépek szerénykednek. Jukkák gőgösen meresztik hegyes leveleiket. Itt benn azok feküsznek a buja vegetációba beleágyazva, akik hívságos játékaikat már elvégezték. Kinyitom a könyvet a fejemben, s egy sírra tolt könyökkel meg kell támasztanom homlokomat. Emlékszem-e még pontosan rá, a versre, a legszebbikre, amelylyel életemben összetalálkoztam. Felbotorkálok a torony tövébe, s ott állok a költő előtt. A bronzbetűkből mintha könny szivárogna:

„Percy Bysshe Shelley."

A sírt bukszus veszi körül. Két ciprus hajlik rá a kőlapra, balra akantuszok, sürögnek, s elválasztják a sírt Trelawny sírjától. A hű barát, itt, a költő mellett kereste végső nyugalmát. A síron olvasható sorokat Byron választotta.

Van még másik két érdekes személy e temetőben eltemetve, nem annyira sajátmaguk miatt, mint inkább körülményeik miatt érdekesek számunkra. Goethe fia 1830-ban halt meg Rómában, e temetőben nyugossza örök álmát. Csak ilyen felirattal kellett megelégednie: Goethe Filius (Goethe fia) és ezzel az utókor a közepes Goethe-leszármazottat már jellemezte is. Goethenek egy „szellemi rokona" is itt nyugszik: Werther „Charlotta"-jának fia, (A. Kestner), aki szintén Rómában halt meg 1853-ban. Milyen kiszámíthatatlan a sors! Úgy akarta, hogy néhány lépésnyire örökre együtt maradjon Goethe fiával.

A temető másik végében szintén egy nagy angol költő nyugszik: Keats, akinek neve „a hullámokba van írva" — ez olvasható a sírján.

TÍMÁRNÉ MAKKÁR ERZSÉBET